

Habilitační práce: Conditiones římského práva a jejich vliv na pozdější právní vývoj

Autor: JUDr. Petr Dostálík, Ph.D.

Posudek oponenta

Zásada zákazu obohacení se ke škodě druhého má své obecné ukotvení v postulátu *neminem laedere*. Obecný pojem „bezdůvodné obohacení“ římscí právníci nevytvořili, jejich chápání práva bylo kazuistické, soustředili se na efektivní procesní prostředky ochrany pro konkrétní skutkové podstaty. Kondikce byly žalobami, sloužícími k ochraně subjektu, jehož majetek byl zmenšen ve prospěch jiné osoby, a to bez právního důvodu. Anebo z důvodu, jehož kauza byla vadná. Kondikce zahrnovaly i skutkové podstaty, které dnešní právo pod bezdůvodné obohacení nepodřazuje, jako příklad lze uvést *condictio furtiva*.

Předkladatel posuzované habilitační práce v úvodu představuje Aristotelovy koncepce dvou spravedlností – zákonné a etické. Základem je rovnost a s ním spojený pojem *epikeia* – *aequitas* a slušnost. Tímto úvodem, který představuje filosofické pozadí problematiky bezdůvodného obohacení, přistupuje k výkladu o *condictio* v archaickém a klasickém římském právu.

Z hlediska systematického je tato stať členěna podle typu kondikcí, zda se jedná o obligace, jejímž základem je *datio*, nebo ty, jejichž základem *datio* není, tedy případy, kdy žalobce očekával jiné plnění. Na tomto místě představuje autor jednotlivé typy smluvních vztahů, které zakládaly možnost žalovat pomocí kondikce na vrácení plnění. Zde sehrává klíčovou roli *mutuum* s tím, že kondikce lze použít v případech, kdy byly peníze předány omylem.

Další část je věnována kondikcím jako procesnímu prostředku, kde je představen historický vývoj v rámci proměn římského procesního práva. Původ mají kondikce v procesu legisakčním a jako samostatný typ žaloby byly zavedeny pomocí *Legis Silia* a *Legis Calpurnia* (*condictio triticaria*). *Condictio* podléhala procesnímu režimu *stricti iuris*. Autor však dovozuje, že klasičtí právníci v případech, kdy nedošlo k *datio*, přiznávali přípuštění tzv. praetorské kondikce, a to tehdy, kdy došlo k hrubému porušení *fides*. Znamená to tedy, že došlo i ke změně procesního režimu? V rámci ústní obhajoby posuzované práce bych požádala předkladatele o odpověď na otázku, zda nalezl v textech oporu pro takové tvrzení.

Závěrečná pasáž tohoto oddílu je věnována kondikcím na navrácení věcí kradených – *condictio furtiva* a věcí „zašantročeným“ neboli takových, které patřily muži a manželka je po rozvodu manželovi nevrátila.

Následuje kapitola, která představuje změny, které do zkoumané problematiky vnesl Justinián. Dokládá, že systematika v Kodexu je odlišná od systematiky v Digestech. Kondikce byly v této epoše pravděpodobně poprvé zařazeny do obecné kategorie kvazikontraktů. Právníci raného císařství vytvářeli každý svůj vlastní systém rozlišení jednotlivých kondikcí. Autor práce jednotlivé případy podrobněji představuje a konstatuje, že pravděpodobným základem byla skutková podstata "*iniustam ob turpem causam*". Následuje výklad věnovaný jednotlivým typům kondikcí.

Jako první autor volí *condictio indebiti*, která není sice nejstarším, ale nejdůležitějším typem bezdůvodného obohacení. Nabízí četnou kazuistiku, kterou opatřil vlastním překladem do češtiny. V Dig. 12,6,38,1 se Africanus a další zabývá problematikou naturální obligace a případného nároku na vrácení plnění z ní poskytnutého. Závěr je nejvíce zřejmý z D. 46,1,16, 4, kde Julianus jasně konstatuje: naturální dluh má být zaplacen napořád. Možnost kondikce se připouští v případě, že žalobce sám jednal nečestně - *in odium* (např. *SC Macedonianum*).

Dalším typem je *condictio causa data causa non secuta*, která představuje skupinu skutkových podstat, jejichž společným jmenovatelem je nezaviněné nedostavení se účelu původního plnění. Autor nabízí sedm případů takových situací. Rozhodné je, zda příjemce zavinil, či nezavinil, že slíbené jednání nenastalo.

Condictio ob turpem vel iniustam causam představuje případy nečestného důvodu plnění, kde mohou nastat tři různé případy. Nečestné jednání je na straně příjemce, toho kdo poskytuje, nebo nečestně jednájí oba. Autor předkládá kazuistiku a neopomíná zabývat se otázkou míry „nečestnosti“. Jednání *turpis* a *contra bonos mores* jsou, ač mnohdy odlišné v intenzitě, přesto stejné v účincích – způsobují neplatnost. Závěrem je shrnutí, kdy lze požadovat plnění nazpět a naopak, kdy poskytnuté plnění požadovat nelze.

Dalším typem je *condictio ob iniustam causam*, kde se hovoří o souvislosti s institutem *quasiususfructus* a nároků z něj vyplývajících.

Závěrem autor představuje *condictiones sine causa*, kde upozorňuje, že Justinián zařadil pět fragmentů, které zahrnují případy, jež nelze zařadit pod žádnou z dosud představených kondikcí. Jde o posílení zásady, že se „nikdo nemůže obohatit na úkor jiného“.

Ve výkladu je zahrnuta i interpolační práce s texty. Autor poukazuje na ty texty, které byly Justiniánovou komisí upravovány a nabízí pravděpodobnou podobu jejich klasického znění.

Tato část práce, čítající 173 stran, je věnována čistě právně romanistické vědě. Její koncepce je postavena na metodě exegeze a systemizace textů. Podává se v ní detailní a juristicky uchopený vhled do zkoumané problematiky.

V následující části práce se autor zabývá pandektní vědou, která věnovala problematice bezdůvodného obohacení soustředěnou pozornost. Analyzuje stanoviska H. Dernburga a jeho pojednání o jednotlivých formách *condictio indebiti*. Určující je, že se musí jednat o plnění za účelem zániku (domnělého) dluhu a neexistence takového dluhu. Omyl musí být omluvitelný, nezaviněný. Podle G. Puchty je základním předpokladem omyl plněního, který musí být omluvitelný a zpravidla faktický. Rozhodující je rovněž čas plnění. V návaznosti na

pandektní literaturu autor nabízí řešení bezdůvodného obohacení v rakouském a v československém právu, v pojetí OZ z roku 1950, 1964 a 2012.

Condictio causa data causa non secuta je zpracována na půdorysu díla Ch. F. Glücka a A. Brinze a jako v předcházejícím případě nabízí autor pohled do novodobých civilních kodexů.

Následuje problematika *condictiones ob turpem causam*. Zde představuje stanoviska Puchtova, který se soustřeďuje na typovou shodu této kondikce s *condictio furtiva*. M. Voigt poukazuje na fragmenty, které se zabývají předběžným plněním, které bylo poskytnuto na základě nežalovatelné úmluvy. Jde o případy protiprávního nebo nečestného jednání. I na tomto místě autor komentuje novodobá zákonná řešení.

Condictio sine causa je podle Puchtvy založena na nároku vymáhat vše, co přešlo bez právního důvodu z majetku jednoho do majetku druhého. Současně je podána analýza jednotlivých fragmentů, které nabízí skutkové podstaty dle konkrétní kazuistiky. Následně A. Brinz upozorňuje, že ne každé obohacení je protiprávní, je třeba ho vykládat v ekonomickém smyslu, totiž zda skutečně ke zvětšení majetku na úkor druhého došlo. Zvláštní pozornost věnuje ve svých „Pandektech“ Brinz plodům z přijaté věci.

Závěrem práce se autor věnuje bezdůvodnému obohacení po rekonstrukci občanského práva. Konstatuje, že NOZ nedostatečně rozlišuje tradiční bezdůvodné obohacení, které je založeno na kondikcích, a ostatní případy, které byly chápány judikaturou jako bezdůvodné obohacení v širším smyslu. Institut má v současném právu povahu subsidiární.

Závěrečná část práce je pak věnována *condictio sine casusa generalis*, kde zkoumá novodobou odbornou polemiku o vhodnosti a případné nebezpečnosti zobecnění chápání skutkové podstaty bezdůvodného obohacení. Tento vývoj byl započat již v dobách justiniánských a do značné míry byl posílen pandektní vědou. Podle předkladatele práce je bezdůvodné obohacení nezbytným, ale dvojsečným institutem. „Užití těchto žalob musí být omezeno na konkrétní jednoznačně definované případy, jinak vnesou nejistotu...“

Závěrem lze konstatovat, že již při pohledu na použitou literaturu je zřejmé, že se předkladatel práce soustředil většinou na odborná pojednání z prostoru německého a střední Evropy. Pracoval s literaturou pandektní i novodobou, a to s cílem dosáhnout komplexního pohledu.

Co do rozsahu práce čítá, včetně závěru, resumé, seznamu pramenů a přehledu literatury celkem 322 stran.

Z hlediska oponenta konstatuji, že z formálního hlediska práce není zcela prostá drobných nepřesností korekturních (např. str. 5, 53, 83, 93, 95, 105, 122, 129, 163, 216). K obsahové stránce možné poznamenat, že v úvodu nebo v závěru jednotlivých kapitol by z hlediska stylistického prospělo přičlenit zobecnění základních poznatků. Tato poznámka ovšem neznamená, že by obsah práce neměl vnitřní soudržnost a logickou strukturu.

Posuzovaná práce svědčí o velmi dobré schopnosti jejího autora pracovat s texty a jejich výkladem. Systematické uspořádání textů a jejich exegeze tvoří páteř celého díla. Z hlediska právní romanistiky je třeba ocenit právně-dogmatický, juristický akcent.

Z výše uvedeného lze učinit závěr, že práce je nejen obsahově rozsáhlá, ale představuje právně-dogmatickou problematiku bezdůvodného obohacení v nebývalé celistvosti. Schopnost vědeckého přístupu a subtilního rozlišení juristických nuancí prokazuje autor nejen při práci exegetické, ale i při úvahách *de lege ferenda*, které předkládá v závěrečných kapitolách.

Z výše uvedených důvodů předloženou práci doporučuji k ústní obhajobě a po jejím úspěšném vykonání doporučuji JUDr. Petru Dostalíkovi, Ph.D., udělení titulu docent.

Míchaela Židlická
Katedra dějin státu a práva
Právnická fakulta Masarykovy univerzity

V Brně dne 18. října 2018